

gatulivet totalt. Användandet av bildmaterialet är i samtliga dessa bidrag genomtänkt i ett rumsligt perspektiv och mycket lyckat.

Fördelen med ett gemensamt teoretiskt angreppssätt på en tydligt avgränsad tidsperiod är att bidragen var och en för sig ger en pusselbit som kan läggas samman för en större bild. Det är därför något förvånande att en sådan jämförelse inte görs i antologin. En brett definierad "stat" står som en antagonist i stort sett i samtliga artiklar, och det hade därför varit en förhållandevis tacksam uppgift att utifrån bidragen jämföra de olika uppgifterna om statens försök att kontrollera och avgränsa rum, platser och rörelse under perioden – och undersåtarnas försök att motverka och undkomma sådan kontroll. Ett avslutande kapitel med den inriktningen hade kunnat lyfta boken ytterligare. Nu lämnas istället den uppgiften till läsaren.

Boken avslutas med ett personregister. Alla register är förstås en tjänst till läsaren, men en antologi rumsliga utgångspunkter borde rimligen avslutas med ett platsregister, som kunde underlätta en jämförelse mellan behandling av samma slags plats i olika artiklar.

Trots ovanstående anmärkningar är antologin mycket läsvärd, och ger en god ingång till rumsliga perspektiv. Läsaren ges flera exempel på vad en dylik teori kan erbjuda, och lyckas således med sin ambition: att lyfta fram förteelser vars politiska aspekter annars hade dolts.

Göteborgs universitet

SARI NAUMAN

Olli Matikainen & Satu Lidman (red.), *Morality, Crime and Social Control in Europe 1500–1900* (Helsingfors: Finnish literature society 2014). 362 s.

Hur skapas ordning bland människor? Hur ska den definieras och vem eller vilka bestämmer när den slutligen har infunnit sig? Och vilka ska medlen vara, och hur ska de operera, för att upprätthålla ordningen sedan den väl har etablerats?

I antologin *Morality, Crime and Social Control Control in Europe 1500–1900* visas i 13 artiklar hur lagar och institutioner vid olika tidpunkter och i olika sammanhang har disciplinerat och kontrollerat människors handlingar och bemästrat konflikter, i syfte att uppnå just social ordning, men kanske på ett mer pragmatiskt och invecklat sätt än vad man först skulle kunna tro. För vid olika skeden i historien har gamla invanda ritualer och institutioner för ordning spelat ut sin roll, som exempelvis då offentliga avrättningar någon gång omkring sekelskiftet 1800 inte längre tjänade det syfte det gjorde en gång, som Martin Bergmans artikel exempelvis behandlar. Eller som i

Satu Lidmans artikel där Bayerns ogifta under 1600-talet ibland hamnade i säng och för det måste bestraffas med Guds strängaste lag – fastän unga och som bedårade av den (av samme Gud ingivna) himlastormande kärleken. Vad göra i situationer som dessa?

Artiklarna i denna volym springer ur papers presenterade vid en konferens vid Juväskylä universitet år 2008 på temat *Morals and Institutional Change*. Flertalet antologiförfattare är historiker, såsom Jonas Liliequist, Sofia Kotilainen, Teemu Keskiarja, Satu Lidman, Pasi Saarimäki, Päivi Räisänen-Schröder, Ella Viitaniemi, Clive Emsley, Päivi Pukero, Suki Haider och Tomás A. Mantecón. Virpi Anttonen är jurist och Martin Bergman teolog.

Social kontroll är ett omdiskuterat begrepp och det med rätta. Det är metodologiskt oprecist och spänstigt nog att sträcka sig över vida fält, och det är också vad det gör i denna volym. Här behandlas offentliga avrättningar i 1500-talets Rom, ök- och smeknamnande i 1800-talets Finland, sedlighetskonflikter i 1500- och 1600-talets Bayern och finska presidentbenådningar under 1920-talet. Men det är i detta som redaktörerna tar sin utgångspunkt när de presenterar antologin. Redaktörernas syftesformulering utgår ifrån och landar i begreppet social kontroll, och de vändningar det gjort sedan det kom till under tidigt 1900-tal. Social kontroll måste inte, menar de, handla om antingen överhetens disciplinering eller mikrostudier av enskilda. Syftet med antologin är i stället att lyfta fram ett antal studier som lyckas förbinda de diametrala perspektiven: här ser vi empiriska närläsningar av människors handlingar placerade i ett sammanhang av uttryck för överhetens sociala kontroll.

I antologin delas artiklarna in under rubrikerna "Rebelling Individuals", "Community and Discipline", "On the Margins of Society" och "The Ultimate Power over Life and Death". Rubrikerna pekar ut olika analytiska nivåer som sorterar in texterna efter perspektiv och empiri, för att bilda navigeringsordning i den vida floran av ämnen och tidsperioder. Här kan möjligen invändas mot både tematik och artiklarnas placering, som att de som ligger under "On the Margin of Society" kunde inlemmas i de två första, eller att namngivningsartikeln i den första delen borde ha hamnat under den andra. Eller att indelningen av artiklar hellre vore kronologisk. Men det där må vara.

För detta är en i allt väsentligt intressant antologi. Artiklarna utgår ifrån synnerligen fascinerande empiriska exempel. Dock är ju redaktörernas ambition med antologin egentligen bara (som förstås inte är så bara) att presentera gedigna artiklar på ämnet moral och social kontroll under en förhållandevis lång tidsperiod, genom olika källmaterial och perspektiv, därtill med vid geografisk spridning. Men det faktum att redaktörerna i sin

inledning tar avstamp i begreppet social kontroll tenderar att väcka frågor om vad artiklarna egentligen syftar till att visa för något. Vad är det för budskap redaktörerna önskar föra fram med sin antologi? Var befinner jag mig när sista raden är läst? Vad ska göras med den så tankeväckande empirin i de respektive artiklarna när de slutligen ställs samman som en helhet? Inför detta står läsaren eventuellt lite vilsen. Min läsning slutade emellertid i reflektioner som de här:

Flertalet artiklar i denna antologi behandlar ärenden som i sin samtid utgjorde svåra moraliska och juridiska problem. Särskilt besvärligt var detta i tider av stora samhälleliga förändringar, som när institutioner och beprövade verktyg och metoder för social kontroll, om inte satts ur spel, i alla fall ställts på hårda prov. Lokala domstolar, familjemedlemmar eller grannar, eller vilka det nu var som var inblandade, ställdes inför mycket svåra val. Som exempelvis i Teemu Keskiarjas artikel. Vad skulle de göra med den till synes vettiga man som i Tavastehus under sex veckors tid hösten 1849 kallblodigt mördade hela tolv personer? Dödsstraffet var då avskaffat i Finland, men återupprättades tillfälligt. På vilket annat sätt skulle en så obegripligt vedervärdig brottsling bestraffas? Folket krävde hämnd. Missdådaren Adamsson skulle dock inte dö vid stupstocken när dagen för avrättningen väl var kommen. I stället fördes han till Sveaborgs fästning och murades in i en minimal fängelsehåla. Då vände opinionen. Folk tyckte synd om den grymme massmördaren som långsamt plågades ihjäl i sin håla. Liknande problemkomplex är återkommande i antologins artiklar. Som i Jonas Liliequists artikel om hushållskonflikter i 1700-talets Sverige och Finland där de inblandades ålder utgör den analytiska variabeln, eller som i trolovningsärendena i Pasi Saarimäkis finska 1800-tal, som gestaltar människornas navigerande runt detta med sängalaget beroende på om de önskade ingå äktenskap eller gå ut ur detsamma, för att nämna några exempel. Antologins artiklar illustrerar hur människor i olika tider och på olika platser – och på olika hierarkiska nivåer i samhället – har vridit och vänt, trixat och bánt på både lag och sedvänja i syfte att stävja underliggande oro, undkomma plötsliga kriser eller för att möta och förhålla sig till det som börjat uppfattas som problematiskt.

Kanske är *Morality, Crime and Social Control in Europe 1500–1900* därför som mest intressant som antologi betraktat. Dess bredd i perspektiv och tidsnedslag väcker tankar av såväl metodologisk som empirisk art, den nämnda otidligheten kring syftet till trots. Eller om det är just den lilla vagheten som öppnar för desamma. För vad menar egentligen redaktörerna med det längre tidsspännat och indelningen av artiklarna under tematiska rubriker, snarare än kronologiska? Vill de med det visa att begreppet social kontroll har forskningsmässig bäring i vitt skilda tider och analytiska sam-

manhang? Eller vill de genom empirin som presenteras illustrera hur social ordning och kontrollen av densamma är något som utmanar varje tid och samhälle? Det vill säga, ska vi med empirins hjälp utveckla begreppet social kontroll, eller ska vi med begreppets hjälp utforska de empiriska storheter som ryms i vårt gemensamma förflutna? Kanske måste det ena inte utesluta det andra.

*Stockholms universitet*

ANNIKA SANDÉN

Anna Carlstedt, *Furstinnan och stjärntydaren: Berättelsen om tre renässansregenter och deras astrologer* (Möklinta: Gidlunds förlag 2014). 383 s.

*Furstinnan och stjärntydaren* handlar om vilken roll astrologer och astrologin spelade i tre kvinnliga renässansregenters politik och liv. Det är de två kvinnliga monarkerna Elisabet I av England och drottning Kristina av Sverige samt den franska änkedrottningen Katarina av Medici och deras respektive astrologer som är bokens huvudpersoner. Utifrån relationen mellan drottningarna och deras astrologer ger författaren även en inblick i hur synen på astrologin som vetenskap förändrades under perioden. Astrologin var under drottningarnas levnad en vedertagen del i det politiska livet – och det oavsett regentens kön – men den var också ifrågasatt. Det fanns ännu inte några skarpa gränser mellan de vetenskapliga disciplinerna utan astrologerna tjänstgjorde ofta samtidigt som matematiker och/eller läkare.

Drottningarna och deras astrologer verkade också under en tid då det inte gick att skilja religion och politik från varandra. Naturvetenskapliga upptäckter och förnuftsstro existerade sida vid sida med religionskrig, förföljelser och vidskeplighet.

Katarina, Elisabet och Kristina var enbart tre av förhållandevis många regerande kvinnor under perioden, men monarkrollen var tydligt manligt kodad och en kvinna med politisk makt blev ofta ifrågasatt, kritiserad och då gärna med sexuella förtecken. Författaren menar att mot den bakgrunden blev kanske astrologerna än viktigare för kvinnliga regenter. Astrologerna hade en jämförelsevis självständig ställning vid de intrigfyllda hoven, och försökte inte som så många andra utmana drottningarnas makt utan blev i stället ett slags "mentala tränare" och "samtalspartners" (s 10) för sina kungliga arbetsgivare.

Boken består av fem delar. De tre drottningarna och deras astrologer får i huvudsak varsin del, även om drottning Kristinas möte med den franske astrologen Morinus i Paris år 1656 tjänar som en intresseväckande inledning